

care, după lungi căutări artistul s'a găsit pe sine. Astfel există un moment clasic chiar în opera oricărui romantic, romantismul nefiind nici el altceva decît tot o etate artistică, acela a căutării, a sforțării, a dezechilibrului revoluționar în epoca de tranziție creatoare.

* * *

Criteriul tehnic în artă.—Rareori se consideră opera de artă ca o problemă tehnică. Dat fiind cutare intenție, cutare plan inițial, care e gradul de realizare sau care e abaterea ? Ce a voît să facă artistul și ce a reușit ? Reușit sau nereușit, iată criteriile care trebuiesc să înlocuiască frumosul sau uritul, noțiuni vagi, inezisabile la analiză. În acest caz, frumosul ar fi maximum de reușită tehnică a unui plan inițial. Succesul artistului față de el însuși, adică față de ceiace a voît să facă, e un criteriu de apreciere cu mult mai comod. Criticul ar trebui să reconstruiască, după maniera algebricștilor,—etapă cu etapă, piesă cu piesă, tot jocul acesta, matematic în fond, care e creația artistică. El ar fi silit să înțeleagă nu ceiace vrea el, ci punctul de vedere propriu din care s'a pus creatorul.

Verdictul ar fi : ratat ori reușit. Conduși de acest procedeu, criticii ar fi mai comprehensivi și estetica ar scăpa de toate sterilele discuții asupra naturii, esenței sau mai știm noi ce, a frumosului.

* * *

Bergson și cinismul.—Rezumată excesiv, doctrina marelui filozof francez se reduce la o aspră critică a ideii de cantitate și la o reabilitare a ideii de calitate. Bergson admiră și cere să domnească individualul, specificul, caracteristicul. De-testă în schimb, asemănarea, omogenitatea, colectivul, substituibilul. Prin aceasta el e un dușman neîmpăcat al mecanismului, al determinismului cartezian.

Să transpunem filozofia în concret, adică în ambianța vie a secolului în care a apărut. Antideterminist sau antimecanist în filozofie, însămnă în viață, antiindustrialist sau antiimașinist.

Bergson și filozofia lui sînt produse de sfîrșit de secol. Și nu încă de orice secol: sfîrșit de secol al XIX, adică de veacul în care s'au făcut cele mai uriașe eforturi tehnice, industriale. Mașinismul a sfărmat vechile raporturi patriarhale. Karl Marx, el însuși, rareori sentimental, într-o celebră pagină din „Manifestul comunist”, descrie, în culori duloase, vechea civilizație a patriarhalismului feudal. Totul era o idilă: amicitia, dragostea (vezi Abélard și Héloïse), raporturile economice, comerciale, etc.. Pe urmă a venit mercantilismul capitalist. Dragostea, prietenia, arta: totul se cumpără cu bani, se apreciază pecuniar. Burgezia a trivializat universul. Mașinismul a urîțit lumea. Creațiile se produc în serie ca ghetele americane. Lucrurile sînt asemănătoare, analoage, substituibile. Artă suferă în primul rînd de această americanizare a vieții. Ne-a spus-o elocvent Ruskin, care cerea refintoarcerea la natura așa de diversă, de variată, de infinită.

În morală totul s'a mecanizat. În locul actelor de eroism, plate datorii sociale. Ne-a spus-o și mai elocvent Carlyle. Tolstoi, ne-a învățat și el să disprețuim acest secol fără surprize, și fără simplitate. Un discipol de al lui Bergson, Ch. Peguy, blînd rural neasimilabil la urbanism, s'a indignat contra spiritului de cantitate, dominantă clară a lumii noastre de declin.

De la Ruskin, Carlyle, Tolstoi la Ch. Peguy, boeri ori țărani, această critică a industrialismului a fost făcută de rurali.

Cinismul e filozofia apropierii de natură, e critica artificialismului, a tehnicei, a urbanismului. Bătrînul Diogen, care a lansat ordinul, era un sclav trac, neadaptabil la excesul de civilizație al strălucitei Atene. Barbari ori rurali, poposiți la poarta cetăților, cinicii, oboseți neasimilabili, găsesc în mașinism iadul modern. Complexitatea ori vitesa îl deprimă. El urăsc civilizația, confortul, tehnica, fabrica, ca pe dușmani personali. Mașina, iată supremul rău. Ruskin și Tolstoi au spus-o la sfîrșitul celui de al XIX-lea veac.

Bergson e teoreticianul filozofic al acestor tendințe. El a luat lucrul de sus și de departe. Dar sub această mască ipocrită, recunoaștem ușor pe ultimul cinic.

* * *